

УДК 340.123

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА – ПРОВІДНА ІДЕЯ НАУКОВОЇ ШКОЛИ ІСТОРІЇ ПРАВА ЛЬВІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

Ганна Федущак-Паславська

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, Львів, Україна, 79000,
e-mail: paslavskafam@ukr.net
ORCID ID :0000-0002-1778-2075*

Проаналізовано основні підходи до розуміння поняття «верховенство права», що нині практично реалізується як принцип функціонування правових систем західної правової традиції як на національному рівні, так і у сфері міжнародного спілкування держав, спільноти і державна влада яких сповідують цінності західної цивілізації. Ідеї верховенства права, демократії, прав людини, як визначальні цінності західної цивілізації, також є основою політично-правової концепції професора В. Сокурєнка, одного із засновників львівської наукової школи історії права.

Традиції наукової школи історії права, які заклали професор П. Недбайло, доцент В. Калинович, професор В. Кульчицький та професор В. Сокурєнко у 50-х – на початку 60-х років ХХ століття, нині підтримують і розвивають їхні наступники, зокрема, професор Б. Тищик, професор М. Костицький, доцент Є. Орач, доцент А. Кольбенко, доцент Т. Андрусак, професор І. Бойко, професор М. Кобилецький, а також молодше покоління науковців.

Враховуючи мету дослідження, у статті виявлено закономірності та особливості доктрини верховенства права у львівській науковій школі історії права, що проілюстровані на прикладі політично-правової концепції професора В. Сокурєнка, який висловив провідні ідеї школи.

З'ясовано, що, розкриваючи проблему верховенства права, В. Сокурєнко стверджував, що функціонування цього принципу полягає у забезпеченні органами державної влади панування норм законодавства, котрі своєю чергою відповідають цінностям, що їх сповідує відповідне суспільство.

Учений звернув увагу на суть та особливості функціонування принципу верховенства права у правовій системі загального права. Він дійшов висновку, що у цьому типі правової системи дуже помітною є роль судді, який має владу відновити справедливість у кожному конкретному випадку, навіть за відсутності норми закону, яка прямо регулює відповідні правові відносини.

Зважаючи на пануючий у часи формування його політично-правової концепції позитивістський тип праворозуміння, професор В. Сокурєнко наголошував на необхідності панування закону як важливої умови правової держави. Притаманною львівській науковій школі історії права була виражена вченим вимога узгодження норми закону з мораллю народу, вимога регулятивної єдності норм закону з вимогами моралі. Тобто, В. Сокурєнко у своїй концепції наголошував на верховенстві правового закону.

Ключові слова: В. Г. Сокурєнко; правова свідомість; цінності західної правової традиції; верховенство правового закону.

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vla.2023.76.061>

Вступ. Сьогодні українське суспільство, поглиблюючи своє національне самосвідомлення, продовжує відновлювати дослідження призабутих персоналій, структурувати наявні знання. На юридичному факультеті Львівського національного університету імені Івана Франка вже давно сформувалася наукова школа історії права, одним із засновників якої впевнено можна вважати професора В. Сокурєнка. А вже зі створенням кафедри теорії та історії держави і права, її працівники, тоді ще з різними науковими ступенями і на різних посадах, тепер знані і шановані в Україні науковці – П. Недбайло, В. Калинович, В. Кульчицький, В. Сокурєнко, забезпечували викладання теорії держави і права, історії держави і права, а також основ римського цивільного права. Відповідними були і їхні наукові зацікавлення та дослідження. Прийшовши працювати на кафедру у 1953 році, В. Сокурєнко викладав навчальні курси теорії держави і права та історії політичних вчень, поєднання надбань яких дало йому змогу сформувати і в подальшому розвивати власні уявлення про закономірності розвитку права, держави, правової думки, започаткувати вивчення особливостей української політичної і правової думки, визначати тогочасні проблеми теорії держави і права.

У 2021 році юридична спільнота України мала нагоду відзначати 100-річчя від дня народження Володимира Гавриловича Сокурєнка (1921–1994), який, будучи родом з Одещини, пройшовши дорогами Другої світової війни, опинився на навчанні у Львівському університеті. У цьому навчальному закладі Володимир Гаврилович залишався працювати до кінця своїх днів, виховував і навчав студентів та аспірантів, розвиваючи їхню правову свідомість, непомітно вкладав їм цінності західної правової традиції, які були чужими для тодішньої влади. Він зумів залишити по собі таку пам'ять, що, навіть 27 років після його відходу у вічність, вдячні колеги, учні та й учені, які не знали його особисто, на Всеукраїнській науковій конференції «Наукова та громадська діяльність професора Володимира Гавриловича Сокурєнка: до 100-річчя від дня народження вченого та з нагоди 360-ліття Львівського національного університету імені Івана Франка», організованої кафедрою історії держави і права, політичних та правових вчень юридичного факультету ЛНУ імені Івана Франка за підтримки Міжнародної асоціації істориків права, відділу історико-правових досліджень Інституту держави і права імені В. М. Корецького, говорили про актуальність його наукової думки, внесок у розвиток правової свідомості юриста, авторитет професора В. Г. Сокурєнка на юридичному факультеті Львівського національного університету імені Івана Франка та його визначне місце серед юристів України.

Постановка проблеми. Зважаючи на те, що принцип верховенства права, поряд із ідеями правової держави, пріоритетності прав людини, демократії, цінності права, визначальності права приватної власності для функціонування цивілізованого суспільства і держави, природно-правовий тип праворозуміння, питання розмежування права і закону, розуміння свободи і справедливості і т. д., які сьогодні розвивають у своїх дослідженнях науковці не лише львівської наукової школи історії права, а й учені західної традиції права, загалом є ідеями, яким професор В. Сокурєнко присвячував усю свою увагу ще до розпаду Радянського Союзу, до ухвалення Конституції України [17], цей аспект діяльності школи потребує поглибленого вивчення.

Тому **метою** цього дослідження є виявлення розуміння ідеї верховенства права представниками львівської школи історії права, зокрема її тлумачення одним із засновників школи – професором В. Г. Сокурєнком. Для реалізації такої мети, поставили такі завдання:

- розкрити дискусійні питання розуміння ідеї і принципу верховенства права у сучасній правовій доктрині;
- виділити розуміння права у політично-правовій концепції професора В. Г. Сокурєнка як представника львівської наукової школи історії права;
- визначити правову позицію професора В. Г. Сокурєнка в питанні розмежування понять «право» і «закон»;
- з'ясувати розуміння суті доктрини верховенства права у концепції В. Г. Сокурєнка.

Аналіз останніх досліджень і публікацій дає змогу стверджувати, що нині ідея верховенства права, знайшовши свій вираз і законодавче закріплення у принципі верховенства права, як конституційний принцип лежить в основі функціонування багатьох європейських держав, у тому числі й України. У Статуті Ради Європи «верховенство права» назване серед принципів, «які становлять основи кожної справжньої демократії» [16], у преамбулі Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод воно визнане серед спільних основ європейських держав [7], у Доповіді «Верховенство права», схваленій Венеційською комісією 25–26 березня 2011 року на 86-му пленарному засіданні, це поняття сукупно з поняттями «демократія» та «права людини» назване підвалиною, на якій заснована Рада Європи [1], верховенство права є в переліку цінностей Європейського Союзу посеред низки інших, таких як свобода, демократія, рівність, справедливість, наведених у ст. 2 Договору про ЄС [3].

Правда, у варіантах тексту Договору про Європейський Союз, якщо його читати різними мовами, можна помітити деякі розбіжності і вони стосуються саме «верховенства права». Так, у тексті документу французькою мовою маємо «de l'Etat de droit» [6], англійською – «the rule of law» [5], що безсумнівно і однозначно перекладається як «верховенство права». Але німецьке «Rechtsstaatlichkeit»¹ [4] переважно перекладають як «правова держава».

Виступаючи у Львівському університеті навесні 2019 року доктор права Гарвардського університету, колишній суддя Європейського Суду з Прав Людини Бостян Зупанчич зробив цікаве застереження, зауваживши, що «the Rule of Law не існує у континентальній Європі, воно є характерною ознакою англійської правової системи» і, як побачимо далі, має своє вузьке змістове навантаження. Хоч саме в такому формулюванні – «the Rule of Law» – зафіксоване у статті 2 Договору про Європейський Союз.

У сучасній теорії права є кілька підходів до проблеми співвідношення англійського «Rule of law» (верховенство права) та німецького «Rechtsstaat» (правова держава), про що пише професор М. І. Козюбра у статті «Принципи верховенства права і правової держави: єдність основних вимог» [9]. За його словами, дехто авторів вважає верховенство права одним із принципів правової держави, інші ж – розглядають їх як однакові за змістом явища, приймаючи «Rule of law» як англійський варіант німецького «Rechtsstaat» [9, с. 3].

Для наближення до встановлення істини, очевидно, потрібно прискіпливіше вивчити питання історично-правового розвитку цих понять, починаючи від появи ідеї aequitas ще в давньому Римі. Крім того, важливим буде зважати на тип

¹ При перекладі цього слова пропонують поняття «верховенство права», «верховенство закону», «законність» тощо і навіть «принцип правової держави». У цьому останньому варіанті словосполучення міститься в офіційній версії Договору про Європейський Союз для українського «споживача» на сайті Верховної Ради України.

правової системи, де функціонує принцип верховенства права. Як відомо, поняття «верховенство права» у правовій системі Великої Британії, перш за все, спрямоване на підтримку незалежності судової гілки, й означає забезпечення незалежності суддів від держави. Розглядаючи різні аспекти проблеми верховенства права навіть сучасні дослідники покликаються на працю англійського конституціоналіста Альберта Дайсі [2; 8; 11; 18], який сформував теоретичні засади розуміння принципу верховенства права у праці «Вступ до вивчення конституційного права», що стала відомою на межі XIX–XX століття.

Продовжуючи огляд термінологічного аспекту проблеми, варто звернути увагу на те, що іменник «верховенство» можна зустріти у варіанті «панування», які за своїм змістом не відрізняються. Зокрема, професор В. Г. Сокуренько писав про «панування закону» як важливу умову правової держави, наголошуючи при цьому, що норми закону повинні узгоджуватися з мораллю народу, має існувати регулятивна єдність з її вимогами [14, с. 68]. У своїх лекційних курсах «Історії політичних і правових учень» та «Проблемах теорії держави і права»¹ В. Г. Сокуренько найчастіше вживав словосполучення «верховенство правового закону» або «панування правового закону» як стану, що здатний забезпечити реалізацію прав людини. Тобто, йшлося не просто про верховенство закону чи верховенство права, а були поставлені вимоги щодо змістового наповнення норм закону. Вчений часто звертався до поняття цінностей у праві, наголошуючи на тому, що відхід від них у процесі правового регулювання не може привести до формування ефективного правового порядку, а даватиме протилежний результат.

Також належить звернути увагу на питання про те, над чим панує (має верховенство) право. Тут матимемо різні відповіді залежно від типу праворозуміння. Прихильники природно-правової концепції права стверджують про верховенство права над законом. Представники позитивістського типу праворозуміння, не розмежовуючи «права» і «закону», вважаючи ці слова різними назвами одного і того ж явища, взагалі відкидають аксіологічну роль права.

На жаль, і в сучасній, навіть юридичній літературі, автори не завжди прискіпливо ставляться до розмежування понять «право» і «закон». Можливо, ми ще залишаємося в полі впливу позитивістського типу праворозуміння. Але питання вже поставлене... Нарешті пора переглянути не лише термінологічні проблеми української правової доктрини і законодавства, а й звернути увагу на відповідність вживання понять «право» і «закон».

Тому для висвітлення предмета цього дослідження важливим є розгляд питання праворозуміння у політично-правовій концепції професора В. Г. Сокуренька, звертаючи особливу увагу на питання розмежування права і закону. Вчений розумів право як «вираз загальних інтересів і соціальної мудрості людей, які, погодившись, створили державу», як і представники історичної школи права, Володимир Гаврилович пояснював право як вираз свідомості народу, що так само, як мораль, мова, звичаї, має національний характер². Незважаючи на те, що основна частина життя і наукової діяльності вченого припала на т. зв. «радянські часи», у

¹ Тут і далі при передачі думок професора В. Г. Сокуренька використано тексти лекцій, прочитані студентам юридичного факультету у 1989–1990, 1990–1991 н. р. та восени 1994 року.

² У своїх лекціях, прочитаних студентам юридичного факультету у 1990–1991 н. р. в курсі «Проблеми теорії держави і права», професор В. Г. Сокуренько неодноразово вживав словосполучення «українське право», підкреслюючи при цьому потребу його поглибленого вивчення як студентами, так і юристами-науковцями.

його політично-правовій концепції важко знайти думки чи ідеї, які би могли пов'язувати його праворозуміння з позитивізмом, що, здавалося б, мав бути єдиноможливим у такій тоталітарній державі, яким був СРСР.

Визначаючи державу як «суспільне об'єднання людей, як орган загальнолюдського погодження в певних проблемах, виразника волі, оплот миру і безпеки особи», В. Г. Сокурєнко, безсумнівно, надавав пріоритет особі, її природним правам, які держава, що виникла з договору між людьми, має захищати. Він стверджував, що «держава і державна влада є обумовлені правом і ніяк не можуть бути джерелом права». Зрозуміло, що, держава як утворення, яке виникає в результаті договору між людьми, не може виникнути раніше ніж природні права, цінності, норми, які регулюють відносини у спільноті тих, які домовилися, щоб її створити. Наголошуючи на тому, що функцією держави є реалізація загальнолюдських ідей, професор уважав, що ці ідеї є змістом моральних норм людства та мають бути основою держави та її законодавчої діяльності зокрема. Професор В. Г. Сокурєнко також говорив, що «правова робота держави полягає у вивченні, узагальненні, виданні норм, але держава джерелом права бути не може... Бо суверенний народ є загальним джерелом права». В основі його уявлень про державну владу лежало твердження, що «у державній владі проявляється воля народу-суверена», а у правовій державі, де «напрямки і характер функціонування державної влади визначаються законом», діють і інші «соціальні норми»¹, які «встановлюють межі функціонування суверенної державної влади». Володимир Гаврилович неодноразово наголошував, що «саме право – це фактор, що обмежує державну владу, державу в її можливих суверенних напрямках» і, одночасно, «сила державної влади визначена в законі, йде від закону».

Враховуючи наведені думки професора В. Г. Сокурєнко, його розуміння права можна віднести до соціологічного типу праворозуміння, яке «визначає право як безпосередньо суспільне життя або ж порядок суспільних відносин, що проявляється в правовірній поведінці» [10, с. 34]. Дуже вдало і лаконічно цей тип праворозуміння охарактеризований авторами щойно процитованої статті «Співвідношення верховенства права та закону в розрізі соціологічної концепції праворозуміння» такими словами: «Право генерує суспільство, а не законодавство, а вже таке законодавство, прийняте на основі права – як порядку суспільних відносин і буде правовим» [10, с. 34].

Читаючи лекції з історії політичних і правових учень Володимир Гаврилович, очевидно, вибирав думки, близькі його правовій свідомості, його уявленням про актуальні проблеми права. Наприклад, у поглядах деяких представників грецьких софістів учений «побачив», що закон може суперечити природній справедливості, а у політично-правовій концепції Аристотеля – що існує взаємовплив у процесі розвитку права і закону, що політичне правління є правлінням закону, який має бути справедливим. При цьому, часто наголошував, що право тісно пов'язане з правдою, справедливістю. Насправді, професор В. Г. Сокурєнко завжди доволі прискіпливо підходив до значення слова, його тонкощів, справжнього змісту. Він гарно володів українською мовою. Тобто, не лише говорив нею, а й думав, що очевидно, давало змогу розкривати справжню суть поняття чи явища для читача і слухача.

Передаючи політично-правові погляди Томи Аквінського, вчений наголошував на тому, що закони у державі, як в удосконаленій спільноті, повинні мати на

¹ Тлумачачи це поняття, В. Г. Сокурєнко називав моральні, релігійні та ін. норми.

меті благо цілого, а не благо окремої особи, що закон має відповідати природному праву, а право своєю чергою є синонімом правди, справедливості. Більше того, важливою функцією закону за Марсилієм Падуанським, Володимир Гаврилович уважав стримування влади від свавілля, а, погоджуючись з Жаном Боденом, стверджував, що державна влада повинна діяти відповідно до справедливості і природного права, так само як Джон Лок та Шарль Луї Монтеск'є наголошували на потребі поділу влади і пануванні закону як дієвим засобом забезпечення свободи індивіда.

Як видно з його політично-правової концепції, з питаннями панування правового закону, справедливості, поділу влади, суспільного договору та ін., професор В. Г. Сокурєнко пов'язував проблему свободи індивіда. Очевидно, вважаючи право приватної власності одним із природних прав людини, він, цілком слушно стверджував, що «власність – основа свободи» і для її забезпечення належить серед інших форм власності надавати пріоритет розвитку приватної власності [13, с. 27].

Навіть у поглядах представників позитивістського типу праворозуміння професор В. Г. Сокурєнко віднайшов позиції, співзвучні з його поглядами. Зокрема, у політично-правовій концепції Роберта фон Моля виділяв думку про те, що держава є правовою, оскільки базується на пануванні закону, що в основі функціонування такої держави лежать юридичні, моральні норми, а також вимоги доцільності.

Зважаючи на те, що професор В. Г. Сокурєнко майже все життя був радянським юристом, котрі повинні були сповідувати принципи демократичного централізму, радянської законності, соціалістичної законності і т. п., у нього мав би сформуватися позитивістський тип праворозуміння. Проте аналіз праць вченого, ознайомлення з його лекціями, як вже зазначалося вище, дають підстави в цьому засумніватися. При тому це не була просто данина суспільним тенденціям того часу, коли низка націй перебувала в процесі здобуття незалежності, коли проголошувався пріоритет особи перед державою, коли на колишніх теренах СРСР почали допускати плюралізм думок, стала доступнішою зарубіжна література, в т. ч., з правової проблематики тощо. Ще у далекому 1972 році, будучи визнаним фахівцем у теорії права, в праці «Утвердження лєнінських ідей про державу і право на Україні. Питання теорії та практики державного будівництва» В. Г. Сокурєнко, характеризуючи структуру права і закону писав: «право вклучає в себе великий комплекс концепцій політичних, економічних, історичних і культурних, певних форм його зв'язку з державою, способів регулювання суспільних відносин та здійснення правосуддя», тоді як законодавство є сукупністю правил поведінки (норм), що «може різко мінятися» [15, с. 25]. Щодо права, то воно, як писав учений у тій самій праці, змінюється «разом з розвитком суспільства, його культури, правосвідомості, економічної структури, політичної системи, моралі, звичаїв людей тощо» [15, с. 25].

Підводячи підсумки, належить наголосити, що професор В. Г. Сокурєнко вважав право виразом загальних інтересів і соціальної мудрості людей, які, погодившись, створили державу, а, відтак, право є межею функціонування суверенної державної влади. Вчений насправді не завжди чітко окреслював явища, що охоплюються термінами «право» і «закон», але, однозначно їх розмежував.

Аналіз політично-правової концепції професора В. Г. Сокурєнко, як і його колег, що разом формували надбання львівської наукової школи історії права, дає змогу зробити висновок, що ідея верховенства права, яка з'явилася, як відомо, ще в античних філософів, продовжувала турбувати уми вчених у всі періоди розвитку політично-правової думки, що й демонструють політично-правові концепції представників школи, викладені у наукових дослідженнях та висловлені на наукових

форумах. Насправді, місце права у західній правовій традиції досконало викладене ще античним філософом-оратором М.-Т. Цицероном, який поставив право нарівні з Богом, Творцем, назвавши його суддею і визнавши автором закону, що часто наголошував і Володимир Гаврилович Сокурєнко.

З доступних текстів, що дають змогу говорити про політично-правові погляди професора В. Г. Сокурєнка, впливає, що він розумів принцип верховенства права як забезпечене органами державної влади панування норм законодавства, котрі відповідають цінностям, що їх сповідує відповідне суспільство. Не були чужими для вченого ідеї, які дають змогу розкрити суть і мету функціонування цього принципу у правовій системі загального права, а зокрема те, що верховенство права забезпечується діяльністю незалежної судової гілки влади, що суддя має владу відновити справедливість у кожному конкретному випадку, навіть за відсутності норми закону, яка прямо регулює відповідні правові відносини. Вважаю, що саме цей аспект у функціонуванні правової системи англо-американського типу робить її гнучкою, забезпечує динамічний розвиток без «продукування» численної кількості законодавчих актів і може бути перспективним у сенсі запозичення правовою системою України. Проте для цього належить попрацювати над правовою свідомістю українських громадян і посадовців, на що потрібен час і відповідна діяльність у цьому напрямі. Звичайно, що вагомим мав би бути внесок освіти і не лише юридичної.

Список використаних джерел

1. Верховенство права : Доповідь, схвалена Венеційською комісією на 86-му пленарному засіданні. URL : [https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwi3kc-RybrxAhWmtIsKHeV_ApoQFjAAegQIBBAD&url=https%3A%2F%2Fwww.venice.coe.int%2Fwebforms%2Fdocuments%2Fdefault.aspx%3Fpdf%3Ffile%3DCDL-AD\(2011\)003rev-ukr&usg=AOvVaw1L96w4PM7Ka_7LfxsGDQM](https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwi3kc-RybrxAhWmtIsKHeV_ApoQFjAAegQIBBAD&url=https%3A%2F%2Fwww.venice.coe.int%2Fwebforms%2Fdocuments%2Fdefault.aspx%3Fpdf%3Ffile%3DCDL-AD(2011)003rev-ukr&usg=AOvVaw1L96w4PM7Ka_7LfxsGDQM).
2. Головатий С. П. Верховенство права: ідея, доктрина, принцип (автореферат дисертації) : дис. ... канд. юрид. наук : Юр Тема. Київ, 2009. 44 с.
3. Договір про Європейський Союз від 07.02.1992. 1992. URL : rada.gov.ua.
4. Договір про Європейський Союз EUR-Lex. DE. URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012M%2FTXT>.
5. Договір про Європейський Союз EUR-Lex. EN. URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012M%2FTXT>.
6. Договір про Європейський Союз EUR-Lex. FR. URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012M%2FTXT>.
7. Європейська конвенція з прав людини / European Convention on Human Rights. URL : https://www.echr.coe.int/documents/convention_ukr.pdf.
8. Єресько Л. Верховенство права як результат судової практики: погляди А. Дайсі. *Юридична Україна*. 2016. С. 68–81.
9. Козюбра М. І. Принцип верховенства права і правової держави: єдність основних вимог. 2007. URL : http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/6972/Kozyubra_Pry%60ncy%60py%60_verhovenstva.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
10. Куракін О. М., Романов М. Ю. Співвідношення верховенства права та закону в розрізі соціологічної концепції праворозуміння. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. URL : <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwj60Kr5zoxAhXimlsKHXgoAHQQFjAAegQIBBAF&url=http%3A%2F%2Fwww.irbis-nbu.gov.ua%2Fcgi->

- bin%2Firis_nbu%2Fcgirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I2IDBN%3DUJRN%26P2IDBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF%2FNvkhdur_jur_2015_2(1)_9.pdf&usg=AOvVaw0SJ5FVCxBi1ZbZiBbvHkgc.
11. Малишев Б. В. Принцип панування права (the rule of law) у праці Альберта Дайсі «Вступ до вивчення конституційного права». *Проблеми філософії права*. 2008. С. 118–123.
 12. Принцип верховенства права. *Доповідь Венеціанської комісії «Про верховенство права»*. 2016. URL : akrsud.kharkiv.ua.
 13. Сокуренько В. Г. Власність – основа свободи. *Львівська регіональна науково-практична конференція «На шляху до правової держави»*. Львів, 1992. С. 27–29.
 14. Сокуренько В. Г. Право. Мораль. Культура. *Правознавство / за ред. М. Настюка*. Львів : Світ, 1994. С. 61–68.
 15. Сокуренько В. Г. Методологічні основи соціалістичного правознавства. Деякі спеціальні методи пізнання держави і права. *Утвердження лєнінських ідей про державу і право на Україні. Питання теорії та практики державного будівництва*. Львів : Видавництво Львівського університету, 1972. С. 5–33.
 16. Статут Ради Європи від 05.05.1949. 1949. URL : rada.gov.ua.
 17. Федущак-Паславська Г. М. Цінності західної правової традиції у політично-правовій концепції професора В. Г. Сокуренька. *Вісник Львівського університету. Серія юрид..* Львів, 2021. Вип.72. С. 167–176.
 18. Фомін А. Альберт Дайсі про панування закону як верховенство права у вузькому сенсі. *Право України*. 2013. № 10. С. 170–177.

References

1. *Verkhovenstvo prava: Dopovid', skhvalena Venetsijs'koiu komisiieiu na 86-mu plenamomu zasidanni*. Retrieved from [https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwi3kc-RybrxAhWmtIsKHeV_ApoQFjAAegQIBBAD&url=https%3A%2F%2Fwww.venice.coe.int%2Fwebforms%2Fdocuments%2Fdefault.aspx%3Fpdf%3D%3DCDL-AD\(2011\)003rev-ukr&usg=AOvVaw1L96w4PM7Ka_7LfxxsGDQM](https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwi3kc-RybrxAhWmtIsKHeV_ApoQFjAAegQIBBAD&url=https%3A%2F%2Fwww.venice.coe.int%2Fwebforms%2Fdocuments%2Fdefault.aspx%3Fpdf%3D%3DCDL-AD(2011)003rev-ukr&usg=AOvVaw1L96w4PM7Ka_7LfxxsGDQM).
2. Holovatyj, S. P. (2009). *Verkhovenstvo prava: ideia, doktryna, pryntsyyp (avtoreferat dysertatsii)*: dys. ... kand. iur. nauk: Yur Tema. Kyiv.
3. *Dohovir pro Yevropejs'kyj Soiuz vid 07.02.1992*. (1992). Retrieved from rada.gov.ua.
4. *Dohovir pro Yevropejs'kyj Soiuz EUR-Lex*. DE. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012M%2FTXT>.
5. *Dohovir pro Yevropejs'kyj Soiuz EUR-Lex*. EN. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012M%2FTXT>.
6. *Dohovir pro Yevropejs'kyj Soiuz EUR-Lex*. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012M%2FTXT>.
7. *Yevropejs'ka konventsiiia z prav liudyny*: European Convention on Human Rights. Retrieved from https://www.echr.coe.int/documents/convention_ukr.pdf.
8. Yeres'ko, L. (2016). Verkhovenstvo prava iak rezul'tat sudovoi praktyky: pohliady A. Dajsi. *Yurydychna Ukraina*, 68–81.
9. Koziubra, M. I. (2007). *Pryntsyyp verkhovenstva prava i pravovoi derzhavy: iednist' osnovnykh vymoh*. Retrieved from http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/6972/Koziubra_Pry%60ncy%60py%60_verhovenstva.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
10. Kurakin, O. M., Romanov, M. Yu. (2015). Spivvidnoshennia verkhovenstva prava ta zakonu v rozrizi sotsiologichnoi kontseptsii pravorozuminnia. *Naukovyj visnyk Kherson's'koho derzhavnogo universytetu*. Retrieved from <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwj60Kr5zojxAhXimIsKHXgoAHQQFjAAegQIB>

- BAF&url=http%3A%2F%2Fwww.irbis-nbuv.gov.ua%2Fcgi-bin%2Firis_nbuv%2Fcgirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF%2FNvkhdur_jur_2015_2(1)_9.pdf&usg=AOvVaw0SJ5FVCxBi1ZbZiBbVHkgc.
11. Malyshev, B. V. (2008). Pryntsyp panuvannia prava (the rule of law) u pratsi Al'berta Dajsi «Vstup do vyvchennia konstytutsijnoho prava». *Problemy filosofii prava*, 118–123.
 12. *Pryntsyp verkhovenstva prava: Dopovid' Venetsians'koi komisii «Pro verkhovenstvo prava»*. (2016). Retrieved from aksud.kharkiv.ua.
 13. Sokurenko, V. H. (1992). Vlasnist' – osnova svobody. *L'vivs'ka rehional'na naukovopraktychna konferentsiia «Na shliakhu do pravovoi derzhavy»*. L'viv, 27–29.
 14. Sokurenko, V. H. (1994). Pravo. Moral'. Kul'tura. *Pravoznavstvo*. Za red. M. Nastiuka. L'viv: Svit, 61–68.
 15. Sokurenko, V. H. (1972). Metodolohichni osnovy sotsialistichnoho pravoznavstva. Deiaki spetsial'ni metody piznannia derzhavy i prava. *Utverzhennia lenins'kykh idej pro derzhavu i pravo na Ukraini. Pytannia teorii ta praktyky derzhavnoho budivnytstva*. L'viv: Vydavnytstvo L'vivs'koho universytetu, 5–33.
 16. *Statut Rady Yevropy vid 05.05.1949*. (1949). Retrieved from rada.gov.ua.
 17. Feduschak-Paslavs'ka, H. M. (2021). Tsinnosti zakhidnoi pravovoi tradytsii u politychnopravovij kontseptsii profesora V. H. Sokurenka. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriia yuryd.* L'viv, vyp.72, 167–176.
 18. Fomin, A. (2013). Al'bert Dajsi pro panuvannia zakonu iak verkhovenstvo prava u vuz'komu sensi. *Pravo Ukrainy, №10*, 170–177.

**THE RULE OF LAW – THE LEADING IDEA
OF THE HISTORY OF LAW SCIENTIFIC SCHOOL
AT THE IVAN FRANKO LVIV NATIONAL UNIVERSITY**

Hanna Fedushchak-Paslavska

*Ivan Franko National of Lviv,
1, Universytetska Str., Lviv, Ukraine, 79000,
e-mail: paslavskafam@ukr.net
ORCID ID :0000-0002-1778-2075*

The article analyzes the main approaches to understanding the concept of the «rule of law», which is currently practically implemented as a principle of functioning of legal systems of the Western legal tradition both at the national level and in the sphere of international communication of states, communities and state authorities of which profess the values of Western civilization. The ideas of the rule of law, democracy, and human rights, as defining values of Western civilization, are also the basis of the political and legal concept of Professor V. Sokurenko, one of the founders of the Lviv Scientific School of History of law.

Founded by Professor P. Nedbailo, Associate Professor V. Kalynovych, Professor V. Kulchytskyi and Professor V. Sokurenko in the 1950s and early 1960s, the traditions of the scientific school of the history of law are now supported and developed by their successors, in particular, Professor B. Tyshchyk, Professor M. Kostytskyi, Associate Professor E. Orach, Associate Professor A. Kolbenko, Associate Professor T. Andrusiak, Professor I. Boyko, Professor M. Kobyletskyi, and also the younger generation of scholars.

Based on the purpose of the research, the article reveals the patterns and features of the doctrine of the rule of law in the Lviv scientific school of the history of law, which are illustrated by the example of the political and legal concept of Professor V. Sokurenko, who expressed

the leading ideas of the school. The analysis of the main elements of the political and legal concept of Professor V. Sokurenko makes it possible to reveal the understanding of the principle of the rule of law in the Lviv scientific school of the history of law.

It is found that almost all issues considered by V. Sokurenko in the scientific research, one way or another are related to the understanding of law, its correlation with other phenomena. Revealing the correlation between law and the state, the scholar defines law as an expression of the common interests and social wisdom of people who created the state by having agreed.

Revealing the problem of the rule of law, V. Sokurenko asserts that the functioning of this principle consists in ensuring the rule of law by the state authorities, which, in turn, correspond to the values professed by the respective society. His remark that values in law are predetermined requirements that law must meet in order to be an effective regulator of social relations is of paramount importance.

The scholar draws attention to the essence and peculiarities of the functioning of the rule of law principle in the legal system of common law. He concludes that in this type of legal system, the role of the judge is very prominent, having the power to restore justice in each specific case, even in the absence of the norm of law that directly regulates the relevant legal relationship. Therefore, the principle of the rule of law is ensured by the activity of the independent judicial branch of government.

Taking into account the prevailing positivist type of legal understanding at the time of the formation of his political and legal concept, Professor V. Sokurenko emphasizes the need for the domination of law as an important condition of the legal state. Inherent in the Lviv scientific school of the history of law, the scholar expresses the requirement to reconcile the norms of the law with the morality of the people, the requirement for the regulatory unity of the norms of the law with the requirements of morality. That is, V. Sokurenko emphasizes the supremacy of legal law in his concept.

Keywords: V. Sokurenko; legal consciousness; values of the Western legal tradition; the rule of legal law.

*Стаття: надійшла до редакції 09.03.2023
прийнята до друку 16.05.2023*